

Uten spor av bitterhet i sinnet

Om redaktør Fredrik Ramm

Efter krigen ble det utgitt en minnebok om Fredrik Ramm.

Vi gjengir her i utdrag hva Ronald Fangen der skrev om ham — særlig fra krigens dager.

I slutten av oktober 1934 reiste jeg etter innbydelse til Oxford-gruppebevegelsens første housparty på Høsbjør. En av de første jeg hilste på der var Fredrik Ramm. Jeg tror ikke at gjensynsleden for noen av oss var særlig hjertelig. Det var vel heller ikke en tilfeldighet at vi ikke kom til å veksle mange ord sammen de første dagene. Men vi delte skjebne: vi kom begge to inn i en krise som ble avgjørende for vårt liv.

De første dagene var jeg ikke mer personlig engagert enn at jeg nokså våkent la merke til menneskene omkring meg; det var sandelig ikke likegyldige observasjoner man kunne gjøre; hva Kierkegaard mente da han kalte kristendommen «eksistensiell» erfarte jeg på andre og siden på meg selv som aldri før, — og på en måte som vel Kierkegaard ikke hadde drømt om og kanskje heller ikke ville ha akseptert. Men et faktum er det at menneskene ble «hin enkelte» midt i flokken, at spørsmålet om troen og Gudssamfunnet ble et spørsmål som angikk, som rystet hele ens personlighet og hele ens liv.

Jeg så godt at Fredrik Ramm var inne i denne rystelse. En av de første dagene reiste han seg på et møte, sa sitt navn og erklærte at han meddelte at han ville si, — «nei, ingenting», hvorpå han satte seg igjen, likblek og skjelvende i ansiktet. Men den neste dag fikk han sagt det, — så enkelt som det kunne sies: «Jeg vil gi mitt liv til Kristus.»

Til Tyskland

Han har siden ofte vidnet at det ble hans livs største og lykkeligste beslutning. Hva mer er: hans vesen og hans liv vidnet høyt om det.

Jeg vet ikke hva hans pressekolleger tenkte om ham, —

sikkert syntes mange at han var naiv, og andre fant ham vel likefrem påtrengende; jeg har hørt noen si at han virket nokså irriterende på dem fordi han hadde det så enkelt både med seg selv og med alle tidens intrikate problemer.

Men det er også sikkert at han gjorde sterkt inntrykk på de fleste med sin dype redelighet og åpenhet og med sin makeløse velvilje og godhet; — det lyste av ham. En pressefornylse fikk han ikke se, men kommer den gjennom de store rystelser som går over verden og som for de nordiske folk har betydd en folkelig og nasjonal skjærsild, da skal han minnes som en av forløperne, en av de røster i ørke-

nen som alltid forevarslers det som skal komme.

Han varslet det ikke bare med sitt arbeide gjennom personlige pressekontakter, han gjorde det også gjennom sitt journalistiske arbeide. Han skrev meget, både når han var hjemme og på reise; han hadde en overflod av idéer, og nye inntrykk styrtet stadig inn på ham og fikk straks sin sammenheng i hans kristne perspektiv; ofte skrev han svært fort, for fort, så tanken ikke ble helt klar og derfor ikke overbevisende; men så kom det også noen ypperlige småartikler med et fast grep på stoffet, sterkt pointerte, ofte overraskende synspunkter og perspektiver som de færreste hadde sett.

Så kom da ^{*}okkupasjonen. Alt den første dag ble Oslo avstengt fra det øvrige land, og det gikk mange lange uker før jeg, som var hjemme på Ring, fikk kontakt med mine venner i Oslo. Jeg hverken så eller hørte noe til Fredrik Ramm før jeg fikk vite at han var blitt arrestert. En tysk underoffiser hadde henvendt seg til ham på gaten med noen spørsmål og var blitt fornærmet over at han ikke fikk tilstrekkelig forekommende svar.

Jeg ble nokså forferdet da jeg hørte det, — arrestasjoner var ennå ikke blitt daglig kost. Den negang varte det heller ikke lenge, — han kom ut igjen etter en måneds ar-

rest. (Vi syntes forøvrig den gang, den første sommeren, at det var en skrekkelig lang tid.) Han var altså en av våre første politiske arrestanter og gleden var stor da han ble fri.

Han var temmelig medtatt etter denne ene måned på Møllergaten, han hadde tatt av adskillige kilo og dro av gårde tilfjells for å hvile og fete seg litt. (Det siste var fremdeles mulig i Norge sommeren 1940.) På tilbakereisen kom han innom og besøkte oss her på Dugård. Det var et herlig gjensyn. Han så godt ut og var i strålende humør. Jeg var naturligvis spent på å få høre hvordan han hadde hatt det i fengselet, — jeg måtte jo regne med å komme dit selv når som helst.

Han innrømmet at det hadde tatt hårdere på ham enn han hadde ventet, men han var ikke det ringeste nedslått, — tvert om var han mer enn noensinne forvisset om at den nasjonale kamp også hadde kristelig sanksjon: vi kjempet for å bevare en samfunnsorden og et folkelig liv som, til tross for alle svikt og mangler, i sin kjerne var kristent, — og vi hadde sett nok til å vite at en nazistisk ensretning av vårt folk ville virke drepende for alt vitalt åndsliv i vårt folk.

Efterhvert som okkupasjonsmakten fikk satt seg bedre til rette og ble utstyrt med norske leietjenere, ville den

også gripe inn mot kirken og binde den kristne forkynnelse. Vi var enige om at det gjaldt å skape en ubrytelig fellesfront, ikke minst i pressen, og la tyskerne forstå at det var en bestemt grense for den «lojalitet» myndigheter og presse ville vise. A godta tyske forsikringer var umulig etter erfaringene fra tysk opptreden i andre okkuperte land; vi hadde intet annet enn vår egen holdning å stole på.

Jeg traff ham igjen i oktober i Oslo. Våre håp om en fellesfront i pressen var ikke blitt oppfylt, — tvert om: våre aviser hadde latt seg plukke enkeltvis, etter velkjent tysk metode, og det tyske press øket for hver dag, — det var ingen grense for den skjensel

norske redaktører ble tvunget til å skrive eller til å ta inn. Den minste antydning til opposisjon ble straffet med utgivelsesforbud for kortere og lengere perioder.

Henvendelse

Jeg er den dag i dag overbevist om at det hadde vært tusen ganger bedre om hele den norske presse på gitt signal hadde sluttet å komme ut, — det sprog ville tyskerne ha forstått, pressen kunne de ikke unnvære, og på det tidspunkt var de ikke istand til å finne folk til nye ensrettede redaksjonsstaber.

Men det var skjedd verre ting. Forhandlingene med tyskerne om å etablere en norsk regjering på grunnlag av administrasjonsrådet var brutt. Om stortingsforhandlingene gikk det de mest forsmedelige rykter. Terboven hadde holdt sin store, gjennomført løgnaktige tale den 25. september, en makeløs tilsjofling av norsk historie og av hele det norske folk — og på dette grunnlag utnevnt Quislings parti til «statsbærende parti» og den eneste vei til norsk frihet og suverenitet engang i fremtiden.

Overbevist

Krigssituasjonen var ikke lys. Riktignok hadde England nektet å kapitulere, men det kjempet alene, det ble bombet istykker døgn etter døgn, — og det var tydeligvis så fantastisk uforberedt på krig at det ikke på lange tider kunne klare noe mer enn en rent defensiv krigsførsel, — hvis det da overhodet kunne klare den. Stemningen her hjemme var nedtrykt, rådvill, labil.

Opportunistene meldte seg hastig inn i det «statsbærende parti». Og mange respektable folk resonnererte slik at det var vel best å gå inn i partiet for å vinne innflytelse på dets holdning og politikk og redde det som reddes kunne. Disse høstmånedene er den dystreste periode i Norges moderne historie.

Fredrik Ramm var som en stålfær, han var elektrisk ladet, han var totalt fryktløs, og

det fantes ikke en kompromisstanke i hans sunne sjel. Han gikk barhodet på gatene, og det lyste lang vei av hans ansikt at her kommer en som er stolt over å være nordmann.

Det hendte, har jeg hørt, at han plutselig gav seg til å synge «Ja, vi elsker» midt på gaten. Det var dem som mente at han var eksaltert. Han var ganske enkelt levende — både i reaksjon og tro, og uforferdet, både i tanke og holdning. Han var forvisset om at kor vi bare igjennom denne hø-

Redaktør Fredrik Ramm.

sten uten altfor stor skade på folkesjelen — så var det verste unnagjort. Det måtte vi bidra til alle mann, hver på sin måte.

Selv arbeidet han i denne tiden sammen med en krets av kristne i Morgenbladet. De holdt gående en daglig spalte som ble ivrig lest og betydde meget. Det var jo i seg selv forferdende at de mest soleklare sannheter og de mest selvfølgelige uttrykk for nasjonal verdighet og fedrelandsfølelse måtte smugles inn i artiklene og kamufleres med den ytterste omhu. Det var verre enn i den verste Bobrikoff-periode i Finland.

Men folk ble mestere både til å lese og skrive, — Fredrik Ramm ikke minst. Morgenbladet fortjener i det hele tatt stor honnør fordi det klarte å holde en ren linje, et anstendig nivå, — det var et mesterstykk. Så stor fortjeneste redaktør Gjerløw hadde av det er han sikkert den første til å innrømme at oppgaven hadde vært umulig uten den medarbeiderstab som samlet seg om bladet.

Morgenbladet fikk flere pengemulker, men det var tydeligvis etter tysk skjønn ikke straff nok for den uhørte forbrytelse å opprettholde et særpreg og et særstoff midt i det ensrettede presseparadis. De tyske myndighetene ventet på en anledning til å gå til aksjon. Den kom med unntagelsestilstanden i Oslo i sep-

tember 1941.

Hansteen og Wickstrøm ble skutt. Fredrik Ramm ble dømt til livsvarig, redaktør Gjerløw til 15 års tukthus i Tyskland. Begrunnelsen for Ramms dom var latterlig og i

virkeligheten bare et påskudd: det var mannen selv som hadde irritert okkupasjonsmakten og derfor skulle vekk.

Situasjonen ikke lys

Kort tid etter gikk turen til Tyskland. Rykter ville vite at båten var blitt kapret av engelskmennene og ført til England. Det var ønskedrøm. Båten kom til Tyskland, og Fredrik Ramm ble satt i fengsel i nærheten av Hamburg.

I mai 1943 var jeg i Oslo og besøkte Eva Ramm en kveld. Da viste hun meg et brev hun hadde fått fra sin mann for kort tid siden. Det lyste av den samme trosvissnet og tapperhet, var på ny undertegnet «din frie og lykkelige Fredrik», — men jeg ble sittende med det og leste det flere ganger: hva var det som gjorde at jeg tross alt syntes det var et brev fra en mann som følte han gikk mot døden?

Utover sommeren må han ha kjent at kreftene begynte å svikte. Og da høsten kom gikk det fort. Han hadde en tid sittet i celle sammen med en tuberkuløs. Han ble smittet. Og sykdommen har tydeligvis rast igjennom hans sunne, men avkrefte kropp. En norsk prest som av og til fikk lov til å besøke ham, skrev i oktober at «i de siste måneder syntes jeg ikke godt om ham, men stadig vekk påstod han at han ikke hadde noe å klage over». Han skriver videre at «det kan ikke skjules lenger at Fredrik er meget syk . . . Ved legeundersøkelsen forleden dag viste det seg at hans lunger var angrepet.

Sykdommen er så langt fremme at det ikke mer er stort håp. Han vet selv hvordan det står til med ham, og han forbereder seg på det siste. I det hele tatt er det foregått en stor forandring med ham. Du ville visst ikke kjenne din gamle venn igjen. Døden har tegnet ham. Men allikevel bad han forleden dag om å få høre Timoteus 1, 7: «Gud gav oss ikke motløshets ånd, men krafts og kjærlighets og sindighets ånd.»

... i sinnet

MORGENBLADET 2 JAN 1949

Beslutning

Dette brev, tydeligvis skrevet til en av Fredrik Ramms danske venner, resulterte i en henvendelse til et tuberkulosesanatorium i Danmark. Her hjemme lød beskjeden at han var blitt benådet fordi han var syk, og at han alt var på hjemmevei.

Det var bestilt plass for ham på Mesnalien kursted. Men det var for sent. Hans danske venner, som aldri skal glemmes for det de gjorde for ham, sendte ambulanssevogn etter ham. Han kom ikke lenger enn til Odense. Der måtte han innlegges på sykehus. En ung lege besøkte ham. Han forteller at han var så svak at han bare kunne snakke med

stort besvær og ofte ikke orket å fullføre setningene.

Han fortalte at han var gått ned 30 kg i vekt. På legens spørsmål svarte han at det hadde vært tungt i fengselet. «Men jeg klager ikke. Jeg vet at Gud er med meg. Jeg merker ham bestandig ved min side.» Legen sier han kan ikke gi uttrykk for hva det betydde for ham å snakke med Fredrik Ramm denne morgen: «å merke hans klippefaste tro på Gud — uten spor av bitterhet i sinnet.»

Han ble ført over til Aarup tuberkulosesanatorium utenfor Odense. Der døde han to dager etterpå, tolv timer før hans hustru nådde frem fra Oslo.